

Otázky mestskej politiky štátu Františka II. Rákócziho

István H. Németh

Otázky mestskej politiky štátu Františka II. Rákócziho nie je možné reálne riešiť v obmedzení na osemročné obdobie protihabsburského povstania, keďže problémy, ktoré by bolo potrebné zohľadniť, neboli špecifickými atribútmi predmetného obdobia. Okruh otázok mestskej politiky Františka II. Rákócziho je možné analyzovať na všeobecnom substráte mestskej problematiky 16.-17. storočia a môžu byť konkretizované na príkladoch hornouhorských miest Košice, Levoča, Bardejov, Prešov, Sabinov a Kežmarok. Je však dôležité upozorniť na skutočnosť, že fungovanie „Rákócziovského štátu“, ktorý sa nachádzal v neustálom vojnovom konflikte, bolo ovplyvnené takými faktormi, ktoré rozhodne neboli špecifickými pre funkčné štátne systémy v obdobiach mieru. Preto sa budem zaoberať tými otázkami mestskej politiky, ktoré sa objavili v období rokov 1703-1711, no odpovede na ne budú reflektovať aj prvky, ktoré sa zrodili v praxi habsburskej štátnej správy Uhorského kráľovstva. Týmto spôsobom bude možné poukázať aj na základné princípy štátnej správy a mestskej politiky inštitúcií štátu, ktorý viedol František II. Rákóczi v období protihabsburského povstania.

Povstalecká mestská politika nachádza svoj odraz v relevantných reáliách 16.-17. storočia, ako aj v 18. storočí. Súvislosti 16.-17. storočia už boli sumarizované v osobitnej monografii,¹ zatiaľ čo v prípade 18. storočia sa odvolávame na práce Istvána Kállaya a Antona Špiesza.² Keďže štát Františka II. Rákócziho jestvoval práve na prelome týchto období, v jeho mestskej politike môžeme sledovať vplyvy predošlého obdobia zároveň s praxou začínajúceho 18. storočia. Mestá boli politicky reprezentované hornouhorským mestským zväzom, ktorý sa od obsadenia Košíc v roku 1704 dostal do sféry vplyvu vojvodu.³ Mestský zväz, ktorý existoval od 15. storočia, ochraňoval spoločne s jednotlivými mestami ich vlastné aj spoločné záujmy. Spoločná politika miest bola riadená ich vzájomnou korešpondenciou ako aj spoločnými zasadnutiami predstaviteľov. Vzájomná korešpondencia miest nebola zameraná len na organizáciu spoločných stretnutí, ale prostredníctvom nej boli riešené aj mnohé základné princípy spoločnej politiky miest. Na prelome 17. a 18. storočia bol zväz stále viac nútený nadviazať tesnú spolu-

¹ H. NÉMETH I., Várospolitik. A monográfia főbb megállapításainak összefoglalása szlovák nyelven: H. NÉMETH I., Mestská politika.

² KÁLLAY I., Die Städte Ungarns; KÁLLAY I., A városi igazgatás reformja; KÁLLAY I., Die einige Fragen der Städtepolitik; KÁLLAY I., A bécsi udvar várospolitikájának; KÁLLAY I., Zur Verwaltungsgeschichte; A ŠPIESZ, Slobodné kráľovské mestá, obzvlášť: p. 17–68.; A ŠPIESZ, Die Wiener Hof.

³ Po vzdaní sa Košíc mestskí vyslanci predložili vojvodovi zoznam prisázníkov: AMK Schw. Nr. 12184. Košice, 2.11.1704.

prácu s mestami, ktoré sa vymanili spod osmanskej moci, resp. s tými, ktoré získali privilégia slobodných kráľovských miest, napr. Baia Mare a Debrecín. Počiatky týchto snáh siahajú späť do prvej polovice 17. storočia, avšak v tom čase ešte nedošlo k takej „koncentracii síl“ ako na prelome storočí.⁴ Mestská politika, typická pre toto obdobie (silná kontrola, kameralistické nástroje vo vzťahu k mestám a pod.) si vyžiadala silnejšie väzby medzi slobodnými kráľovskými mestami. Súvislosti vnútri zväzu prestávali byť účinné pri výkone funkčnej politickej reprezentácie. Na začiatku 18. storočia sa už hornouhorský mestský zväz, v duchu svojej politiky z druhej polovice 17. storočia, snažil o stále tesnejšiu spoluprácu s dolnozemskými mestami predovšetkým v oblasti daňového a vojenského zaťaženia.⁵ Vzťahy hornouhorského mestského zväzu a okolitých slobodných kráľovských miest sa postupne budovali na týchto politických „presunoch“. Zároveň sa vo vzťahu miest a štátu udiali zmeny, ktoré bezpodmienečne predpokladali širšie zjednotenie politiky miest. Spočiatku sa v regionálnych súvislostiach mestský zväz podujal riadiť tento proces, no po zjednotení politickej vôle miest v regióne už s ďalšími mestami v mene mestského zväzu rokovali len Košice.⁶

Blízke vzťahy sa ešte viac posilnili v druhom najdôležitejšom priestore, prostredníctvom krajinského snemu. Už v predošlom období bolo zjavné, že v rámci pôsobenia v krajinskom sneme si vyslanci miest vzájomne pomáhali pri šírení správ, či v jednotlivých aktivitách a spoločne vystupovali v zmysle obhajoby svojich záležitostí.⁷ Spoločné stanoviská boli vždy prerokované na stretnutiach predstaviteľov miest zväzu, ktoré sa konali pre zasadnutiami krajinského snemu. Predstavitelia miest pripravili svoje spoločné požiadavky, ktoré predkladali pri audienciách u vladára, prípadne ich zapracovávali medzi stavovské sťažnosti.⁸ Vyslanci hornouhorského mestského zväzu, vysielaní na zasadnutia krajinského snemu, dostávali už dávno pred tým jednotné inštrukcie, no v tomto období je pozoruhodné, že spoločný postup bol na návrh mestského zväzu dohodnutý aj s predstaviteľmi ostatných miest. Takto mestskí vyslanci predchádzali akýmkoľvek podstatným vzájomným rozkolom. Nový daňový poriadok spôsobil, že tento spôsob spolupráce sa rozšíril na všetky slobodné kráľovské mestá pod Rákócziho vládou.⁹

⁴ Pre predošlé obdobie viď: H. NÉMETH I., A szabad királyi városok.

⁵ AMK Schw. Nr. 12398. Sabinov, 24.3.1703.

⁶ „Quidam libera ac regia civitas Posoniensis in facto opificum et quaestorum civitatis nobis notificet, id ipsumque reliquis harum partium aequae liberis ac regis civitatibus, ita etiam montanis communicandum censeat“ AMK Schw. Nr. 14336. Košice, 29.8.1719.

⁷ H. NÉMETH I., Várospolitikai, 1. köt. p. 175–192.

⁸ AMK H I. 4545/13. Levoča, 24.3.1595. Po úvodných názorových rozkoloch sa podarilo protichodné názory uviesť na spoločnú platformu. AMK H I. 4268/8. Prešov, 16.2.1591.

⁹ AMK Schw. Nr. 12538. Trnava, 5.2.1706, AMK Schw. Nr. 12539. Banská Bystrica, 3.8.1706. Tesná spolupráca zostala aj po Rákócziho povstaní: AMK Schw. Nr. 13440. Košice, 27.10.1713.; Nr. 13441. Košice, 6.11.1713.; Nr. 14021. Košice, 6.4.1717; Nr. 14481. Košice, 18.7.1720. Nr. 14742. Košice, 27.5.1722.; MML XIII/112/3.

Spoločným vystupovaním získali mestá zjavne väčšiu politickú váhu, no toto spoločenstvo prinášalo aj možnosť obdarovávať, resp. ošetriť stálou apanážou dôležitých úradníkov, od ktorých získavali dôležité informácie. Prostredníctvom tohto dôležitého nástroja dokázali mestá účinne ochraňovať svoje záujmy. „Discretio”, „gratificatio” alebo „náležité dary” boli vyplácané v peniazoch alebo vínom. Jednalo sa o obrovské čiastky, ktoré znamenali pre mestá významnú záťaž. V čase blokády v roku 1704 Košice žiadali zníženie daní práve na základe poskytnutého veľkého „daru”.¹⁰ Pre mestá bolo často účinnejšie aj lacnejšie nevysielat’ vyslancov, ale poslať len dar relevantným rozhodujúcim úradníkom.¹¹

Situácia Uhorského kráľovstva v ranom novoveku a počas Rákócziho povstania bola determinovaná neustálou vojnou, a tak aj mestská politika bola určovaná vojnovou ekonomikou a vzťahom spoločnosti a vojska.¹² Tento vzťah priamo spôsobil transformáciu istých slobodných kráľovských miest na také kapitánske centrá (Košice, Varaždín), v ktorých usadené vojsko už nepodliehalo mestskej samospráve, ale vplyvu hlavných kapitánov.¹³ Takáto konfliktná situácia bola prítomná v Rákócziovskom období aj v mestách, ktoré som uviedol, keďže napr. v prípade Košíc môžeme hovoriť o vojenskej posádke pozostávajúcej minimálne z 1000 vojakov.¹⁴ Tento počet bol vyšší, než v uplynulých obdobiach¹⁵ a spôsobil v meste preľudnenie a stále viac zaťažoval obyvateľstvo. Každý zo zachovaných zdrojov dokazuje, že na rozdiel od predošlej praxe bolo potrebné pre vojenskú posádku mesta zabezpečiť nielen ubytovanie, ale vojakom pluku Ondreja Radicsa bolo potrebné poskytnúť kompletnú starostlivosť. Mesto sa už v roku 1705 vo svojich žiadostiach sťažovalo, že kuruckí dôstojníci si vyžadujú také služby a výstroj, aké sa neobjavili ani v opakovaných sťažnostiach v období „nemeckých“ vojakov.¹⁶

¹⁰ AMK Schw. Nr. 12207.

¹¹ Podľa návrhu mesta Levoča neposielajte vyslancov, pretože väčšina miest je proti tomu vzhľadom na privysoké náklady. Radšej je potrebné dať relevantnému človeku gratificatio. AMK Schw. Nr. 12527. Levoča, 19.2.1706. O spoločne darovaných daroch viď o.i.: AMK H I. 12541/4. Miškovec, 31.1.1706., 12541/16. Vizsoly, 24.8.1708., 12726/24. Prešov, 4.8.1707., AMK Schw. Nr. 12516. Košice, 4.1.1706.

¹² Viď poznámky Lajosa Gecsényiho k prednáške Ferenc Szakály: SZAKÁLY F., Gazdasági és társadalmi változások, p. 33.

¹³ H. NÉMETH I., Várospolitikai, 1. köt. p. 280–438.

¹⁴ Podľa žiadosti Košíc sa v meste zdržuje 1000 vojakov (AMK Schw. Nr. 12332. 12.10.1705.). Podľa informácie Jána Árvaiho a Imricha Szentmártoniho zaslanej komisárom Františkovi Berthóthymu a Alexandrovi Keczerovi to bolo 996 vojakov a dôstojníkov. AMK Schw. Nr. 12355. Košice, 13.2.1705.

¹⁵ O počte vojakov v meste a v jeho okolí v 16.-17. storočí viď: H. NÉMETH I., Várospolitikai, 1. köt. p. 288., 301.

¹⁶ AMK Schw. Nr. 12353. Košice, 21.1.1705., AMK Schw. Nr. 12332. 12.10.1705. Mestské požiadavky boli niekedy aj vypočuté, nakoľko vojvoda znížil vojenskú povinnosť mesta. Vojsko však nebolo ochotné dodržiavať uvedené povinnosti a vojaci strpčovali život obyvateľstvu rôznymi požiadavkami, ako aj nárokmi na drevo, soľ, korenie, nádoby a zeleninu. AMK Schw. Nr. 12355. Košice, 13.2.1705.

Zachované zápisy ubytovania dokazujú, že jedna rodina sa musela ujať v priemere 5-6 vojakov, vo výnimočných prípadoch 10-14 vojakov a ich rodín a poskytovať im aj obživu. Mesto Košice proti tomuto stavu neustále protestovalo samostatne, no využívajúc váhu mestského zväzu. Košice sa pokúsili stanoviť stredovú hodnotu poskytovaných služieb vojakom (drevo, sviečky, soľ, potraviny, nádoby a pod.) a zahrnúť ju do svojich daní, čo sa im však nikdy nepodarilo.¹⁷ Alexander Keczer, hlavný vojenský komisár, ktorý bol v nepretržitom listovom kontakte s mestami ohľadne vojenských záležitostí, svojimi veľmi jasne koncipovanými listami už takmer vydieral košickú mestskú radu. Vo svojom liste z 25. februára 1705 vyhlásil, že ho už nudí naťahovanie sa mesta a vojenskej posádky. Podľa neho malo byť mesto vzhľadom na kapituláciu povinné poskytovať usadenej posádke potraviny, seno a pod. Ak sa teda chcú oslobodiť od pluku Jána Rotha, mali zadovážiť peniaze na zbrane, aby vojsko mohlo odtiahnuť.¹⁸ Situácia mesta sa zhoršila so zhoršujúcou sa vojenskou situáciou. Predošlá pozícia Košíc ako hlavného kapitanátu len poškodzovala situáciu mesta, keďže pohraničné delostrelectvo bolo zásobované tiež z košických muničných skladov.¹⁹ Situácia sa zhoršila do tej miery, že vojakov ubytovali dokonca aj u šľachty, členov mestskej rady a u richtára.²⁰

Nečudo, že medzi mnohopočetným vojskom a domácim obyvateľstvom, ktoré muselo vojakom prepožičať svoje domovy, sa objavili konflikty, ktoré nachádzame v 16.-17. storočí na každom kroku.²¹ Keďže mesto dokázalo vyhovieť vojenskej posádke len s veľkými ťažkosťami, vojaci sa uchýľovali k násiliu pri zabezpečovaní si stravy, prípadne požadovaných sviečok, korenia a kuchynského náradia.²²

Hornouhorskí kapitáni už od 16. storočia zakladali v Košiciach krčmy a mäsiarstva. Tieto citeľne znižovali mestské príjmy. Zabraté a neskôr založené zariadenia vo veľkej miere znižovali mestské príjmy, čomu nedokázal zabrániť ani spoločný postup predstaviteľov mestského zväzu, keďže najvýznamnejšie zisky malo mesto spolu s kapitanátom z drobného prerozdeľovania domácich zvierat a vína, ktoré pochádzali z panovníkových dŕžav a z bis-

¹⁷ AMK Schw. Nr. 12332. 12.10.1705 žiadala mestská rada započítanie dávky 60 denárov/ osoba/ mesiac. AMK Schw. Nr. 12355. Košice, 13.2.1705. Podľa požiadaviek hornouhorského mestského zväzu košická mestská rada minula len na sviečky ročne 500 zlatých. AMK Schw. Nr. 12614. 27.1.1707.

¹⁸ AMK Schw. Nr. 12416. Levoča, 25.2.1705.

¹⁹ PÁLFFY G., A főkapitányi hadiipari műhely.

²⁰ AMK Schw. Nr. 12693. 28.9.1707.

²¹ H. NÉMETH I., Várospolitikai, I. köt. p. 302.; H. NÉMETH I., Kassai polgárok és katonák.

²² AMK Schw. Nr. 12355. Košice, 13.2.1705. Príkladom vyčinenia vojakov je skutok poručíka Ignáca Kemingera, ktorý slúžil v pluku Ondreja Radicsa. Poručík s 10 hajdúchmi vpadol do domu Jána Holúba a zbili jeho chorú manželku a deti. Keď Holub unikol z domu, dostihli ho a ďalej bili. Keminger údajne pri bitke povedal: „Nakladám s vami tak, ako naložili Maďari s mojou ženou a dieťaťom.“ Na inom ubytovaní napr. potom bez akéhokoľvek dôvodu dorezal posteľné prádlo a posteľ. AMK H II. 1706., AMK Schw. Nr. 12506. 9.4.1706.

kupských desiatkov, ktoré si prenajímala Spišská komora.²³ Táto situácia sa nijak významne nezmenila ani počas Rákócziho povstania. Rákócziho kapitáni, ktorí prevzali krčmy a mäsiarstva po kapitánoch menovaných Habsburgovcami, odmietali tieto zariadenia prepustiť, resp. navrátiť mestu a užívali ich rovnako ako ich predchodcovia.²⁴ Rákóczi, podobne ako pred ním ostatní habsburskí držiteľia mesta, vyzval Ondreja Radicsa, aby prepustil krčmy, avšak nestalo sa nič dôležité. Je pravdepodobné, že neskôr túto požiadavku zahŕňali vyslanci mesta a mestského zväzu do svojich požiadaviek a sťažností.²⁵ Problémy so zásobovaním Rákócziho vojska spôsobili, že hlavný vojenský komisár Alexander Keczer prinútil košickú mestskú radu, aby mu dala do árendy mestský pivovar, z ktorého potom živil robotníkov, ktorí sa podieľali na odstraňovaní škôd po obliehaní v roku 1706.²⁶ Keď proti tomuto mestá spoločne protestovali, vojvoda ich obvinil, že sledujú vlastné záujmy na úkor záujmov vlasti.²⁷

Problémy so zásobovaním prinášali v tomto období aj také problémy, ktorým museli mestá čeliť len v polovici 16. storočia, resp. v čase povstania sedmohradského vojvodu Gabriela Bethlena.²⁸ Repartície, ktoré boli mestám vymierané, stanovovali popri finančných čiastkach aj veľké množstvá ošatenia pre vojakov. V prípade Košíc to bolo ročne 466 párov číziem, takmer 1956 párov bagančí a 2160 čiapok. V rámci povinných potravinových dávok sa objavuje 2000 gbelov pšenice a rovnaké množstvo ovsu.²⁹ Pre porovnanie uvádzame, že nemecké jednotky, ktoré pobývali v okolí Košíc od roku 1661, žiadali od hornouhorského mestského zväzu 1200 gbelov ovsu a 600 gbelov raže.³⁰ V roku 1671 Košiciam vymerali 1500 gbelov pšenice a 1000 gbelov ovsu, čo vtedy mestá považovali za nesplniteľné.³¹ Vymerané množstvo mäsa bolo ešte šokujúcejšie: namiesto zvyčajne vymeraných 64 000 libier, mesto v roku 1709 poskytlo vojsku viac než 300 000 libier mäsa!³²

²³ Pre detaily viď: H. NÉMETH I., Várospolitika, 1. köt. p. 318–334.

²⁴ AMK Schw. Nr. 12209. VIII.1704, AMK Schw. Nr. 12207.X.1704.

²⁵ Košice Františkovi Berthótyu. AMK Schw. Nr. 12339. 21.3.1705. O bezvýslednej snahe viď: AMK Schw. Nr. 12355. Košice, 13.2.1705., AMK Schw. Nr. 12368. 13.3.1705., AMK Schw. Nr. 12377. Košice, 18.1.1705., AMK Schw. Nr. 12408. Prešov, 24.3.1705. Viď aj: Schw. Nr. 12340. 31.3.1705.

²⁶ AMK Schw. Nr. 12640. Košice, 10.3.1707.

²⁷ AMK Schw. Nr. 12542. Mukačevo, 9.3.1707.

²⁸ H. NÉMETH I., Várospolitika, 1. zv. p. 370–392. O bremenách zásobovania Rákócziho povstania viď: BÁNKÚTI I., A kuruc függetlenségi háború gazdasági problémái. O ošatení viď: p. 59–62., BÁNKÚTI I., A kuruc függetlenségi háború gazdasági-pénzügyi alapjai.

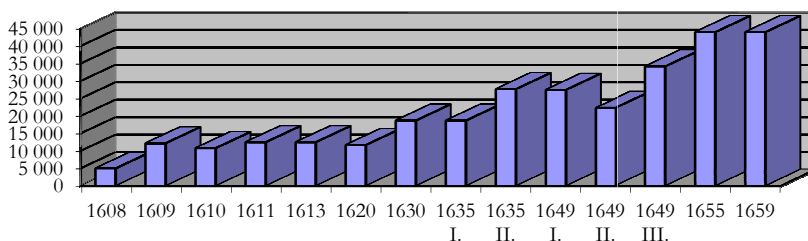
²⁹ O tovare na dodanie: AMK Schw. Nr. 12596. 1707., AMK H III/2. mac. 104. fol. 6. 16.1.1708., AMK Schw. Nr. 12789. 17.1.1708., AMK Schw. Nr. 12914. 1709. O expresne pripravených číždách Štefanom Csáky: AMK Schw. Nr. 12699. Banská Bystrica, 25.3.1707. Viď aj: AMK H III/2. mac. 103. fol. 30. 11.4.1707., fol. 48. 15.5.1707., fol. 52. 27.5.1707.

³⁰ AMK H I. 8669/44. Levoča, 6.9.1661., AMK H III/2. mac. 73. fol. 11. 1.2.1662.

³¹ E 23 (Litt ad Cam. Scep.) 7.5.1671.

³² AMK Schw. Nr. 12914. 1709.

Kvôli nepretržitému vojnovému stavu sa daňové a vojenské zaťaženie miest v 16.-17. storočí sústavne zvyšovalo. Počiatočná celková mestská daň vo výške 30 - 40 000 zlatých sa v druhej polovici 17. storočia zvýšila na 170 – 180 000 zlatých, čo pre slobodné kráľovské mestá znamenalo prílišné finančné bremeno.³³ Od 30. rokov 17. storočia sa reštancie miest neustále zvyšovali a kontroly komorských vyslancov, ktoré ich mali vyriešiť, boli stále častejšie.³⁴ V dôsledku nepretržitých konfliktov v poslednej tretine 17. storočia počty mestského obyvateľstva kontinuálne klesali a počet tých, ktorí žiadali občianske práva sa stal bezvýznamným. Mestá sa vo všetkých svojich sťažnostiach sťažovali na odliv obyvateľstva, neznesiteľnosť daňového zaťaženia a zneužívanie zo strany vojska.³⁵ Zadlžovanie miest veľmi rýchlo narastalo, väčšina z nich musela časť svojho majetku založiť a tak získavať pôžičky.³⁶

Daňové zaťaženie hornouhorských miest po 15-ročnej vojne

V čase Rákócziho povstania boli pre zdaňovanie jednotlivých miest príznačné podobné tendencie a podobným systémom bolo v poslednej tretine 17. storočia zavedené zdanenie miest zo strany viedenského dvora.³⁷ Základ zdanenia bol v oboch obdobiach stanovený mierou vydržiavania vojska, z ktorej sa pomernou čiastkou vzhľadom na množstvo vojska v blízkosti mesta stanovila mestu daň. V prvej etape proporčného zdaňovania mestá pociťovali ako zvláštnu krivdu skutočnosť, že výpočet dane nebol stanovený Komorou, Dvorskou vojenskou radou alebo palatínom, ale župou.³⁸ Hoci Rákócziho

³³ NAGY I., A Magyar Kamara, p. 45.

³⁴ MOL E 554 (Városi és kam. i.) Fol. Lat. 508. fol. 2-5., 15-17., MOL E 190 (Arch. fam. Rákóczi) Missiles Nr. 4465. Prešov, 30.8.1646.; MOL E 554 (Városi és kam. i.) Fol. Lat. 955. fol. 56-58. Košice, 22.8.1668.; MOL E 210 (Misc.) Civitatensia 36. t. Nr. 1-2. Bratislava, 28.6.1672.

³⁵ AMK H III/2. pur. 30. fol. 25. 28.3.1684.

³⁶ H. NÉMETH I., Várospolitikai, 1. zv. p. 245–280.

³⁷ Súborne vid': BÁNKÚTI I., A kuruc függetlenségi háború gazdasági problémái, p. 99–114., BÁNKÚTI I., A kuruc függetlenségi háború gazdasági-pénzügyi alapjai.

³⁸ H. NÉMETH I., Várospolitikai, 1. köt. p. 266–278., resp. IVÁNYI E., Esterházy Pál, p. 136–179., 205–206.

povstanie v mnohých ohľadoch posilnilo postavenie žúp na úkor miest, tomuto nariadeniu sa mestá dokázali vyhnúť a dosiahli, že ich porcie stanovoval vojvoda zvláštnym patentom. Miera ročnej porcie, ktorá bola v tomto období vymeriavaná Košiciam (okrem už uvedených dávok potravín a ošatenia) bola obrovská – 2500 rýnskych zlatých mesačne. V roku 1704 mesto nebolo schopné túto čiastku vyplatiť, keďže už pri platení prvej dávky si vynútilo od vlastných mešťanov pôžičku, z čoho sa im podarilo vyzbierať 2000 rýnskych zlatých.³⁹ Od roku 1705 sa táto čiastka znížila na ročných približne 6200 – 6300 zlatých.⁴⁰ Pre košickú mestskú radu bola aj táto čiastka privysoká, preto s odvolaním sa na daňovú záťaž dala do zálohy svoj majetok Forró Petrovi Szirmaymu práve za 6000 zlatých.⁴¹

Už od prvých dní roku 1706 sa mestá vzájomne informovali o zavedení staronového spôsobu zdaňovania. Popri vyrubení vojenskej porcie malo dôjsť k znovuzavedeniu portálnej dane. V skutočnosti išlo o systém zavedený Leopoldom I. v roku 1697, na základe ktorého bola aj mestám vyrubená portálna kvóta.⁴² Na mukačevskom sneme koncom roku 1705 sa plán portálneho zdanenia objavil len okrajovo, ale keďže povstanie čelilo stále vážnejším finančným problémom, snemy v roku 1706 v Rožňave a v roku 1707 v Ónode priniesli rozhodnutia zaviesť nový daňový systém a zároveň stanovili aj portálne kvóty.⁴³ Už v prvých dňoch roku 1706 vyslal hornouhorský mestský zväz vyslancov na miškovecký snem za vojvodom a na Hospodársku radu (Consilium Oeconomicum), aby dôrazne protestovali proti „novému“ (i keď už od r.1698 známemu) daňovému systému.⁴⁴ Dôležitosť celej záležitosti je zvýraznená faktom, že hornouhorský mestský zväz sa v tejto veci spojil so všetkými kurucmi kontrolovanými slobodnými kráľovskými mestami a spoločne v tejto záležitosti vystupovali na krajinských snemoch, pred Hospodárskou radou a tiež pred vojvodom.⁴⁵ Po dohovoroch na miškoveckom sneme je už v auguste zjavný spoločný a zosúladený postoj predstaviteľov všetkých miest: dolnozemske banské mestá za sprostredkovateľstva Levoče a v súlade s ostatnými slobodnými kráľovskými mestami vystúpili na snemoch.⁴⁶ Rok 1707 uplynul neustálym vysielaním delegácií, ale tieto nedosiahli zrušenie dane ani prostredníctvom svojich informátorov v Hospodárskej

³⁹ AMK Schw. Nr. 12207., 12209. X.1704.

⁴⁰ AMK Schw. Nr. 12596. 1707., Nr. 12914. 1709.

⁴¹ AMK Schw. Nr. 12361. 6.5.1705.

⁴² IVÁNYI E., Esterházy Pál, p. 157–158. Košické portálne čísla: AMK Schw. Nr. 12195.

⁴³ BÁNKÚTI I., A kuruc függetlenségi háború gazdasági problémái, p. 104., BÁNKÚTI I., A kuruc függetlenségi háború gazdasági-pénzügyi alapjai.; AMK Schw. Nr. 12596.

⁴⁴ AMK Schw. Nr. 12516. 4.1.1706.

⁴⁵ AMK Schw. Nr. 12538. Trnava Košiciam. Trnava, 5.2.1706., Trnava, 26.3.1706.

⁴⁶ AMK H I. 12541/3. Miškovec, 14.2.1706., AMK Schw. Nr. 12506. 9.4.1706., 7.5.1706., 5.6.1706., 12539. Banská Bystrica, 3.8.1706.

rade.⁴⁷ Takéto spoločné vystupovanie miest však zďaleka nebolo novinkou. Už na začiatku 17. storočia, podobne aj na konci 17. storočia mestá spoločne a jednotne vystupovali v zmysle dosiahnutia zmien daňového systému.⁴⁸ Ani argumenty používané predstaviteľmi miest nemožno považovať za nové: v roku 1697 a podobne aj teraz odmietli portálny daňový systém s tvrdením, že mestá tvoriac samostatný stav požívajú kolektívne práva podobné šľachte a tak ich nemožno zaťažovať rovnakými daňami ako sedliakov. Argumentácia miest sa zakladala na tom, že mestá nie je možné zdaňovať na princípe rozdelenia na porty, hoci už roky bol práve tento princíp základom zdaňovania miest a ešte desaťročia po Rákócziho povstaní ním aj zostal.⁴⁹

Rozdelenie zaťaženia miest je dobre viditeľné z nasledujúceho sumára z februára 1707:⁵⁰

Názov mesta	Daň celkom (r.zl.)	Pomer celkového súčtu dane (%)
Košice	8000 (pôv. 16000)	2,5
Prešov	10000	
Levoča	13000	
Bardejov	7000	
Sabinov	3500	
Kežmarok	8000	
Zvolen	2500	2,25
Krupina	4000	
Banská Štiavnica	12000	
Kremnica	9000	
Banská Bystrica	9500	
Pukanec	2500	
Banská Belá	1500	
Lubietová	1500	
Brezno	600	
Nová Baňa	2000	

⁴⁷ AMK Schw. 12608. Prešov, 7.1.1707., Nr. 12614. 27.1.1707., Nr. 12647/1707. 27.1., Nr. 12658. 3.4.1707., Nr. 12656. Košice, 12.10.1707., Nr. 12706. Levoča, 1707.

⁴⁸ H. NÉMETH I., A szabad királyi városok, p. 210–238., resp. H. NÉMETH I., Várospolitiká, 2. köt. p. 213–216.

⁴⁹ AMK Schw. Nr. 12493. 1706., Nr. 12516. 4.1.1706., Nr. 12608. Prešov, 7.1.1707., Nr. 12614. 27.1.1707., Nr. 12615. 1.11.1707., Nr. 12647. Prešov, 27.1.1707.

⁵⁰ AMK Schw. Nr. 12684. 20.3.1707.

Baia Mare	3158	0,5
Baia Sprie	1858	
Jáger	1372,5	
Satu Mare	2243	
Németi	1200	
Oblasť Jászság	13629	1,45
Oblasť Nagykunság	1800	
Oblasť Kiskunság	2370	
Hajdúske mestá	11112	
Spolu	133.342	6,7

Hornouhorský mestský zväz platil celkovo 49 500 rýnskych zlatých, čo už bola znížená suma, keďže Košice mali pôvodne platiť dvojnásobok uvedených 8000 zlatých (a od nasledujúceho roku aj platili 16 000 zlatých).⁵¹ Košická mestská rada napriek tomu považovala vyrubenú daň za privysokú, nakoľko mesto muselo financovať aj odstraňovanie škôd z obliehania v roku 1706 (podľa výpočtov predstaviteľov mesta mesto obliehaním utrpelo škody vo výške 386 032 uhorských zlatých a 17 denárov), preto na predmetný rok žiadali úplné oslobodenie spod daňovej povinnosti.⁵²

Finančná situácia miest bola komplikovaná nielen daňami, či prípadnými obliehaniami, ale aj ďalšími bremenami. Popri stále narastajúcej dani boli mestá od začiatku 16. storočia povinné postaviť istý stanovený počet vojakov a platiť ich žold. Počet vojakov za mesto sa ustálil v rokoch 1560-70 a činil 200 vojakov, ktorí mali byť vystrojení a platení mestom. Náklady na vojakov sa blížili k výške celkovej dane mesta.⁵³ Výdavky miest na vojakov sa v období Rákócziho povstania ďalej zvyšovali. Bohužiaľ informácie týkajúce sa celkových počtov vojakov poskytovaných mestami chýbajú, zachovali sa len informácie o nákladoch, ktoré zaťažovali Košice. Z 200 vojakov Košice dovtedy postavili 60 a tento počet sa počas povstania vyšplhal na 100.⁵⁴ Nebolo náhodou, že v roku 1705 mestská rada žiadala o zníženie počtu poskytovaných vojakov na 60. Avšak vojvoda s ohľadom na situáciu vo vojsku túto požiadavku zamietol.⁵⁵ Košičania vyplácali mesačne 300-400 zlatých za najatých hajdúchov. Na rozdiel od dovtedajšej praxe najatých vojakov však bolo treba vybaviť stravou, zbrojou a ošatením, čo ďalej dvíhalo výdavky.

⁵¹ AMK Schw. Nr. 12552. Košice, 24.12.1707., Nr. 12789. 17.1.1708.

⁵² AMK Schw. Nr. 12620. 9.2.1707.

⁵³ H. NÉMETH I., Várospolitikai, I. köt. p. 337–351.

⁵⁴ Podľa vyslanca na szécsényskom sneme aj toto množstvo vyrubil vojvoda: AMK H I. 12425/22. Szécsény, 15.9.1705.

⁵⁵ AMK Schw. Nr. 12324. 2.3.1705., Nr. 12332. 12.10.1705., AMK H I. 12425/22. Szécsény, 15.9.1705.

Mnohokrát sa prihodilo, že bola slabá úroda a málo potravín, preto sa strava dala zohnať len za cenu ďalších vysokých výdavkov.⁵⁶ Mesto preto viackrát žiadalo, aby boli hajdúsi stravovaní zo skladov potravín, čo sa uskutočnilo len na niekoľko krátkych období.⁵⁷ Výšku nákladov na žoldnierov demonštruje aj fakt, že práve kvôli najatiu vojakov muselo mesto dať do árendy vymieranie pálenky a mýtnu za pálený alkohol, čo boli dovtedy pre mesto významné zdroje príjmov.⁵⁸ Až v roku 1708 sa podarilo opakovanými žiadosťami mestského zväzu, aj Košíc samostatne, za cenu veľkého množstva darov, dosiahnuť zníženie počtu poskytovaných vojakov na 55.⁵⁹

Rozširovanie používania delostrelectva uvrhlo na mestské obyvateľstvo ďalšiu, v porovnaní s predošlými vojenskými povinnosťami, omnoho nevypočítateľnejšiu záťaž. Preprava delostreleckých nástrojov (delá, mažiare, munícia) bola tradične úlohou slobodných kráľovských miest,⁶⁰ a táto „tradícia“ bola v storočiach nasledujúcich po moháčskej bitke ešte nákladnejšia a namáhavejšia, ako predtým.⁶¹ V priebehu 17. storočia bol hornouhorský mestský zväz povinný poskytnúť vojsku 75-80 ťažných koní, prípadne volov a 12 vozov. Táto požiadavka určite stála mestské financie nemalú sumu, veď podľa hlásenia levočského vyslanca furmani (odvolávajúci sa na zimu) boli ochotní predať jedného koňa za 8 zlatých. Ak by sme počítali so 72 koňmi, čiastka sa mesačne blíži k 600 (576) zlatým.⁶²

Dva krajinské snemy v poslednej tretine 17. storočia boli cieľom vyslancov miest, ktorí sa hodlali sťažovať na prepravnú (vectura) povinnosť. Vyslanci hornouhorského mestského zväzu navrhovali zníženie vlastného zaťaženia a zodpovedajúcu časť navrhli preniesť na župy a na komorské majetky.⁶³ Ani Rákócziho povstanie v tejto záležitosti neprinieslo nič nové. Dokonca po tom, ako si vojvoda musel zabezpečiť a udržať politickú podporu župnej šľachty a Rákócziovský štát sa musel spoliehať len a len na svoje vnútorné sily, zaťaženie miest sa podobalo predleopoldovskému obdobiu.

⁵⁶ AMK Schw. Nr. 12355. Košice, 13.2.1705., AMK Schw. Nr. 12332. 12.10.1705., AMK Schw. Nr. 12473. 16.2.1706.

⁵⁷ AMK H III/2. mac. 103. fol. 74. 9.10.1707.

⁵⁸ AMK Schw. Nr. 12362. 4.8.1705., Nr. 12520. 16.8.1706.

⁵⁹ AMK Schw. Nr. 12737. Sárospatak, 17.12.1708.

⁶⁰ KUBINYI A., Városaink háborús terhei, p. 157.; Ústredné orgány viackrát upozorňovali, že znížením počtu miest a rozširovaním pôsobnosti delostrelectva mestá samotné nedokážu pokryť tieto požiadavky. MOE 4. zv. 424., 433., 437.

⁶¹ Súvisí s návrhom prejednávanej na sneme: MOE 5. zv. 38-39. O skutočnej úprave: CJH 1569:26., MOE 5. zv. 285., 290. II.-III.1572, 8. zv. 156. 1593-1594., CJH 1595:50., 1599:27., 1600:14. O nariadení snemu z r.1563: MOE 4. zv. 424.

⁶² MML XIII/102/24. Prešov, 8.12.1632. Hlásenie levočského vyslanca Johanna Srednitza. Vypočítaný sumár sa nemohol významne líšiť od skutočného, keďže list pre Melchiora Reinera, švagra prešovského notára Michaela Wirtha informuje práve o 100 ťažných koňoch. AMK H I. 5442/24. Prešov, 24.6.1611. K delostreleckým transportom v 16.-17. storočí viď: H. NÉMETH I., Várospolitikai, 1. köt. p. 351-362.

⁶³ MML XXI/X. 1687.

Požiadavky vyslancov smerujúcich na snem v Széchenyi obsahovali opätovne návrh na zníženie prepravnej (vectura) povinnosti.⁶⁴ Informácie o celkovej čiastke vyrúbanej mestskému zväzu nie sú k dispozícii, ale z toho, že Košice boli ročne povinné dodať veliteľovi delostrelectva plukovníkovi Antoine de la Motteovi 40 volov, 25 koní, 6 vozov a 13 najatých osôb, je viditeľná miera nárastu zaťaženia.⁶⁵ Z roku 1707 vieme o ešte väčšej miere povinnosti: Košice mali dodať 120 volov a 12 vozov, z čoho boli Košičania schopní z mestských majetkov zozbierať len 80.⁶⁶ Náklady sa týkali nielen vystavenia tejto objemnej čiastky, ale voľy a kone sa častokrát strácali. V roku 1705 sa stratilo 18 volov a 5 koní, v 1706 9 volov, 4 kone a dvaja kočiši aj s vozmi.⁶⁷ Mesto v pozícii zemepána samozrejme zaťažilo zostavením potrebných počtov volov a koní okolité dediny, ktoré patrili k mestu, hoci v prípade núdze aj samotné mesto objednávalo vozy z neďalekého Medzeva.⁶⁸ Dedinské obyvateľstvo pozbavené dôležitých nástrojov a potrieb protestovalo proti tejto záťaži drobnejšími vzburami. Práve z tohto dôvodu bol súdený Ondrej Bányai z obce Tornyosnémeti. Bányai pošťoval obyvateľov dediny proti richtárovi Michalovi Szilágyimu a jeho hajdúchom, ktorí boli poverení zozbieraním potrebného množstva zvierat a náležitostí. Dedinčania zbili richtára aj hajdúchov a potom sa obrátili proti hajdúchom v dome dedinského richtára, ktorých tiež napadli.⁶⁹

Preto niet divu, že mestská rada využila každú možnosť, ako prostredníctvom *discretio* v peniazoch alebo vo víne dosiahnuť zníženie týchto dávok, prípadne ako zabezpečiť dozor nad vyslaným objemom dávky.⁷⁰ V záujme tejto záležitosti neváhali osloviť aj vyššiu šľachtu. Mikuláš Bercsényi dostával od mesta pravidelné odmeny, pištole alebo v roku 1708 200 zlatých.⁷¹ Tieto návštevy mali svoj význam. Zachované zápisnice z rokovaní mestskej rady a hlásenia vyslancov jasne vypovedajú o ústretovosti de la Motte.⁷²

Záujmy miest sa naplňali v rozširovaní právnej moci nad šľachtou, ktorá sa sťahovala do miest, prípadne nad mešťanmi, ktorí získali šľachtický titul. Župy sa skôr snažili vyňať mestskú šľachtu spod jurisdikcie mestskej rady.

⁶⁴ AMK H I. 12726/24. Prešov, 4.8.1707., AMK Schw. Nr. 12615. Košice, 1.11.1707.

⁶⁵ AMK Schw. Nr. 12619. 4.2.1707., Nr. 12626. 11.5.1707. Podľa skoršieho nariadenia vojvodu malo mesto platiť pred dvomi rokmi menej - 12 koní, 40 volov, 6 vozov, 13 najatých ľudí. AMK Schw. Nr. 12241. Eger, 6.3.1705.

⁶⁶ AMK H III/2. mac. 103. fol. 52. 29.5.1707. Náklady sa rozdelili medzi obcami nasledovne: Myslava 4, Nižný Klátov 4, Vyšný Klátov 6, Košická Belá 8, Hámor 6, Zlatá Idka 8, Ruskov 4, Veľká Lodina 6, Malá Lodina 6, Sokol 8, Seňa 2, Ťahanovce 4, Kavečany 14.

⁶⁷ AMK Schw. Nr. 12619. 4.2.1707., Nr. 12626. 11.5.1707.

⁶⁸ AMK H III/2. mac. 104. fol. 21. 7.5.1708.

⁶⁹ AMK Schw. Nr. 12282. 16.3.1705.

⁷⁰ AMK H III/2. mac. 104. fol. 21. 7.5.1708.; Ku strateným volom vid' nariadenie vojvodu: AMK Schw. Nr. 12542. Mukačevo, 9.3.1707. Ku darom: AMK H III/2. mac. 104. fol. 24. 20.5.1708., fol. 27.

⁷¹ AMK H I. 12726/24. Prešov, 4.8.1707.

⁷² AMK H III/2. mac. 103. fol. 38. 19.4.1707.

Avšak zákony prijaté v 16. storočí vyriešili túto situáciu v prospech miest, no v polovici 17. storočia nová legislatíva vyňala šľachtu spod mestskej jurisdikcie a preniesla ju pod župnú právomoc. Toto sa týkalo tak mestskej šľachty ako mešťanov, ktorí mali právo používania erbu.⁷³ V čase Rákócziho povstania sa však podarilo mestskú šľachtu zaviazať k plateniu mestských daní, proti čomu samozrejme táto protestovala na úrovni žúp, aj na úrovni samotného vojvodu. Mestá viackrát čelili obvineniam, že mestská šľachta je zaťažená niekoľkonásobne viac, než mešťania, prípadne na nich kladú väčšie bremená pri ubytovaní vojska.⁷⁴ Mesto proti takýmto protestom tvrdo vystúpilo, dokonca v r.1709 bolo nariadené, že ak šľachtic odmietne zaplatiť daň, treba na neho poslať vyberača.⁷⁵ No na druhej strane vojvoda a podobne aj Bercsényi často protestovali proti ubytovávaniu vojska u šľachty.⁷⁶ V takomto prípade bolo samozrejme potrebné si dávať pozor, pretože nepríjemní vojaci mohli byť ubytovaní aj u takého vplyvného šľachtica, ktorý by potom mohol škodiť mestu. V roku 1705 ubytovalo mesto v dome Františka Olasza 12 hajdúchov. Hlavný vojenský komisár Alexander Keczer upozornil mestskú radu na vzniknuté nebezpečenstvo, keďže Olasz bol hlavným sekretárom vojenskej rady vojvodu. „Mesto nevidí, že jeho milosť môže poskytnúť pôžičku vtedy, keď sa mu zapáči.“⁷⁷

Mešťania používajúci erb boli v ešte zvláštnejšej situácii. Svojim životným štýlom a svojou hodnotovou platformou sa vymykali župnej šľachte a rovnako aj mešťanstvu. Ziskom šľachtického titulu sa väčšinou nevzdali svojho dovtedajšej profesie. Väčšina mešťanstva vnímala šľachtický stav – a to nie je len uhorská zvláštnosť – ako štatút najvyššieho uznania svojej doby.⁷⁸ V čase Rákócziho povstania sa župy aj samotný vojvoda snažili prinútiť mešťanstvo k nepretržitej osobnej revolte. Rozmanitosť právneho postavenia jednotlivých mešťanov s erbom prinášala problémy do konca obdobia a župy sa nikdy nezriekli ich zdaňovania. V období Rákócziho povstania sa samozrejme objavili podobné problémy. Podľa hlásenia vyslancov, ktorí sa zúčastnili snemu v Sečanoch, zaujali ohľadne tejto otázky spoločné stanovisko stavy a kancelár. Už pri prvých rokovaníach s vyslancami miest sa objavila otázka problémov s mestskými armalistami, no najvyšší predstavitelia štátu neboli ochotní ustúpiť. Snem v Sečanoch neprebíhal tradičným spôsobom, podľa ktorého mali byť župy reprezentované svojimi vyslancami. Župná šľachta, zástupcovia ktorej sa na snem dostavili vo veľkom počte, reprezentovala seba samú. Práve preto sa objavil návrh, ktorý žiadal, aby aj

⁷³ Negatívny obraz vzťahu voči mestskej šľachte definoval Jenő Szűcs: SZÜCS J., *Das Städtewesen*, p. 137–138.; J. ÚJVÁRY ZS., *Polgár vagy nemes. Resp.: H. NÉMETH I., Várospolitikai, 1. köt. p. 439–478.; H. NÉMETH I., Polgár vagy nemes.*

⁷⁴ AMK Schw. Nr. 12855. Mukačevo, 10.4.1709., Nr. 12926. Košice, 17.4.1709.

⁷⁵ AMK H III/2. mac. 105. fol. 14. 22.3.1709.

⁷⁶ AMK Schw. Nr. 12859. Užhorod, 18.3.1709.

⁷⁷ AMK Schw. Nr. 12417. Prešov, 17.2.1705.

⁷⁸ H. NÉMETH I., *Várospolitikai, 1. köt. p. 439–478.; H. NÉMETH I., Polgár vagy nemes.*

mestská armalistická šľachta vystúpila v individuálnej reprezentácii v Rákoši (pôvodne plánované miesto snemu) a potom v Sečanoch. Pavol Ráday sa u vyslancov, ktorí na snem dorazili okamžite informoval ohľadne neprítomných šľachticov, keďže „Žili, žijú a chcú žiť šľachtickou slobodou, preto majú právo a povinnosť zjaviť sa na stavovskom sneme“.⁷⁹

Väčšina armalistov (nehľadiac na politické dôvody) by nepriniesla veľký osov povstaleckému vojsku, veď aj sami priznávali, že „sme starí, chorľaví, cudzinci nás obrali takmer o všetko, takže ledva vieme užiť svoje rodiny a táborenia nie sme schopní“, prípadne boli angažovaní v mestskej rade a zaujatí mestskými problémami. Dovtedy nikdy neboli štvaní do osobnej revolty, nakoľko „sme prisahali mestu a jeho hradbám mesto chrániť a pokračovať v jeho veciach až do ich konca.“⁸⁰ V tejto záležitosti hornouhorský mestský zväz rokoval s ostatnými slobodnými kráľovskými mestami⁸¹ a aj vtedy sa odhodlali ku spoločným krokom: na míškoveckom sneme jednohlasne protestovali proti zmenám daňového systému.⁸² Župy sa ale snažili dotlačiť armalistov k insurekcii, dokonca v istých prípadoch aj hrozbami pokút.⁸³ Ani ich spoločné míškovecké vystúpenie však situáciu nezmenilo, keďže mnohé mestá už odmietali zbytočne vysielat' svojich predstaviteľov ku vojvodovi.⁸⁴ Dokonca mestám nepomohlo ani navýšenie gratifikácií (o 15 zlatých) pre Alexandra Kecera, ktorý o záležitostiach rozhodoval.⁸⁵ Armalisti sa mohli vyhnúť insurekcii tým, že si namiesto seba najali žoldniera. Túto možnosť však jednoznačne odmietali, keďže daňami, vecturou, porciami a vydržiavaním vojska už niekoľkonásobne preplatili tento príspevok. Napriek tomu v čase povstania pre tento účel odvádzali ročne 100-150 zlatých do župnej pokladnice.⁸⁶

Je zjavné, že finančné princípy Rákócziho povstania voči mestám boli rovnaké ako finančná politika viedenského dvora. Dôvody tohto prístupu možno hľadať v permanentnom vojnovom stave, ktorý neumožňoval realizáciu žiadnej premyslenej koncepcie mestskej politiky. Avšak Rákóczi v úvodnej fáze povstania vrátil všetky mestské privilégia, ktoré finančníci viedenského dvora odobrali v zmysle modernej mestskej a hospodárskej po-

⁷⁹ AMK H II. Szécsény, 7.9.1705., AMK H I. 12425/9. Košice, 21.9.1705., 12425/22. Szécsény, 15.9.1705.; 12425/17. Szécsény, 25.9.1705.

⁸⁰ AMK Schw. Nr. 12355. Košice, 13.2.1705., Nr. 12332. 12.10.1705., Nr. 12348. 17.7.1705., Nr. 12473. 16.2.1706., AMK H I. 12541/3. Miskolc, 14.2.1706., Nr. 12516. 4.1.1706., Nr. 12926. Košice, 17.4.1709., Nr. 12928. 11.6.1709.

⁸¹ O stretnutí hornouhorských slobodných kráľovských miest v tejto veci: AMK Schw. Nr. 12373. 27.7.1705.

⁸² AMK H I. 12541/4. Miskolc, 31.1.1706.

⁸³ K župným vystúpeniam na snemoch: AMK H I. 12541/16. Vizsoly, 24.8.1708. K župným pokútám: AMK H III/2. mac. 103. fol. 75. 11.10.1707.

⁸⁴ AMK Schw. Nr. 12527. Levoča, 18.2.1706.

⁸⁵ AMK H I. 12541/16. Vizsoly, 24.8.1708.

⁸⁶ AMK Schw. Nr. 12409. Szend, 11.4.1705., Nr. 12810. 21.8.1708.

litiky ako zbytočné alebo škodné.⁸⁷ Základným princípom hospodárskeho postupu viedenského dvora a ostatných európskych štátov bolo zrušenie dovtedajších stredovekých práv skladu a vybudovanie nového systému monopolov.⁸⁸ Hospodárske efekty týchto privilégií boli už len mizivé. Kým v uplynulých obdobiach právo skladu patrilo medzi privilégiá, ktoré sa významne podieľali na ekonomickom rozvoji miest, v predmetnom období stratilo svoj skutočný zmysel, čo náležite dokladajú aj skutočné záujmy mestských rád. Mestá sa v rokoch 1691 a 1693 pokúšali navýšiť zisk z cla a povinných dávok takmer výhradne prostredníctvom práva skladu.⁸⁹ Na druhej strane, vo vojnovej situácii mestá nedokázali využiť zvyšok svojho ekonomického potenciálu, pretože hospodárenie a obchod bol takmer znemožnený razením medených mincí, ktoré mali zachrániť štát pred krachom.⁹⁰

Zavedenie medených mincí, neskôr libertášov znamenalo vážne finančné ochromenie miest a ich obyvateľov. Akonáhle sa objavili medené mince, strieborné a zlaté monety s vysokou platobnou silou sa z mestských trhov okamžite stratili.⁹¹ Mestský zväz sa snažil presvedčiť vojvodu a Hospodársku radu o neudržateľnosti situácie, no neúspešne.⁹² Spoločne stanovili ceny a spoločne vystúpili proti revoltujúcim mäsiarom, ktorá odmietali predávať mäso za medené mince, no ich protest bol len dočasne úspešný.⁹³ Mestské zápisnice dokladajú, že medené mince boli zdrojom nových a ďalších problémov.⁹⁴ Hlavný problém je dobre postrehnuteľný z listu Levočanov Košičanom – obchodníci neboli ochotní prijímať medené mince, len strieborné. Mesto sa snažilo prinútiť obchodníkov prijímať medené mince okrem iného aj zabavovaním tovaru v prípade neprijatia medenákov. Neboli rešpektované ani ceny potravín pochádzajúcich z extravilánu a aj krčmárstvo upadalo.⁹⁵ Mestá síce nakupovali víno, pivo a iné potraviny za strieborné mince, no v meste ich vymeriavali za medené. Keď však mesto minulo všetky zásoby strieborných mincí, nebolo schopné zadovážiť žiadne tovary z vnútrozemského ani zahraničného trhu a tak obchod a hospodárstvo mesta postupne umierali.⁹⁶ Ani zo zásobovania vojska sa nedalo zbohatnúť, pretože za tovary boli majstri platení

⁸⁷ P. KÓNYA, Prešov, Bardejov a Sabinov.

⁸⁸ L. SOMMER, Die österreichischen Kameralisten, 1. zv. p. 55–57.

⁸⁹ AMK H III/2. pur. 29. fol. 124–125. 15.2.1691. Text dohody: AMK Schr. Nr. 19552. Košice, 6.3.1693. Viď aj: H. NÉMETH I., Várospolitiká, 2. zv. p. 28–51.

⁹⁰ O medených minciach viď: BÁNKÚTI I., A kuruc függetlenség híború gazdasági problémái, p. 73–91.; BÁNKÚTI I., A kuruc függetlenség híború gazdasági-pénzügyi alapjai.

⁹¹ AMK Schw. Nr. 12596. 16.9.1707.

⁹² AMK Schw. Nr. 12207. X.1704, Nr. 12432. Banská Bystrica, 3.9.1706.

⁹³ AMK H III/2. mac. 103. fol. 44. 9.5.1707., 47. 12.5.1707., 65. 16.7.1707., mac. 104. fol. 44. 25.9.1708., AMK Schw. 12537. Kežmarok, 31.3.1706.

⁹⁴ Sudca sa vyjadril, že v meste šľachta meria mäso za strieborné. Toto meranie bolo treba zastaviť, aby neprinieslo problémy a aby ani armalisti nemerali mäso. AMK H III/2. mac. 103. fol. 55. 11.6.1707., mac. 104. fol. 27. 21.7.1708.

⁹⁵ AMK Schw. Nr. 12532. Levoča, 23.6.1706.

⁹⁶ AMK Schw. Nr. 12930. 7.6.1709.

v medených minciach a často oneskorene. Mnohokrát sa stalo, že tovar, ktorý bol vojakom z donútenia predaný za medenáky, vojaci ďalej predávali za strieborniaky.⁹⁷ Mnohé mestá boli v zmysle potreby pokrytia potravinových nárokov vojska donútené stroviť svoje strieborné zásoby,⁹⁸ no vyskytli sa aj prípady, kedy klesli až na úroveň barteru a potraviny nakupovali za víno.⁹⁹

Stupňujúce sa výdavky okamžite zasiahli mestské majetky. Mestá dávali svoje majetky stále častejšie do zálohy okolitej zemepanskej šľachte. Napríklad mesto Košice v čase kapitulácie poskytlo veľké množstvo gratifikácií a darov, preto bolo nútené vziať si od Juraja Barkóczyho a jeho manželky Judity Koháryovej pôžičku vo výške 4000 rýnskych zlatých (t.j. 4800 uhorských zlatých) na zodpovedajúci úrok. Ani po štyroch rokoch neboli Košice schopné túto pôžičku splatiť, preto bola pôžička predĺžená a zvyčajný úrok mal byť vyplácaný v zlate alebo v striebre. Podmienka zlata a striebra znamenala pre košickú mestskú radu vzhľadom na rozšírenie medených mincí ďalšie výdavky.¹⁰⁰

Absolutistická mestská politika je pojem, ktorý sa v tomto duchu skloňuje asi najčastejšie, no jej menej známou podstatnou črtou bola kontrola výmeny úradov v mestskej rade. Tento element sa ukázal prospešný pre vedenie mesta z viacerých hľadísk – v duchu rekatolizácie bolo možné do čela mesta stavať len katolíkov, v zmysle zdaňovania miest bola umožnená lepšia kontrola nad hospodárením v meste a bol zabezpečený vplyv na mestské hospodárenie.¹⁰¹ V súdobej Európe sa nejednalo o ojedinelý jav. Každá moderná krajina takýmto spôsobom svoje mestá kontrolovala.¹⁰² Ani v čase Rákócziho povstania to nebolo ináč. Samotný Rákóczi vydal rozkaz pre banskobystrickú mestskú radu: „Tak ako doposiaľ, ako hovorí zákon vlasti, v zmysle zachovania zákonov a zvykov, má sa postupovať tak, že richtár v kráľovskom alebo banskom meste má byť volený alebo v postavení potvrdený v prítomnosti kráľovho človeka a nech sú vykonané *communicatis invicem consiliis*.“¹⁰³ Obnovu funkcií v trnavskej mestskej rade ovplyvnil podobne v tom zmysle,

⁹⁷ AMK Schw. Nr. 12832. 12.10.1708.

⁹⁸ AMK Schw. Nr. 12615. 1.11.1707.

⁹⁹ AMK H III/2. mac. 103. fol. 30. 11.4.1707.

¹⁰⁰ AMK Schw. Nr. 12820. Košice, 1.2.1708.

¹⁰¹ Zhrnuté z: H. NÉMETH I., Várospolitikai, 1. köt. p. 519–528.; H. NÉMETH I., A szabad királyi városok igazgatásának; H. NÉMETH I., Városigazgatás fordulóponton.

¹⁰² Zhrnuté z: CH. TILLY, *Entaglements*; E. ENNEN, *Mitteleuropäische Städte*, p. 6–7.; Pre Rakúsko pozri súhrne, resp. literatúru tam citovanú: M. SCHEUTZ, *Kammergut*. Uvediem iba najdôležitejšie. Svätá ríša rímska: F. QUARTHAL, *Verfassung und Verwaltung*, p. 227.; L. SIGLOCH, *Der Gemeindehaushalt*, p. 118–119.; J. ROGGE, *Stadtverfassung*; W. HUBATSCH, *Ziele und Maßnahmen*; K. GERTEIS, *Die deutschen Städte*, p. 65–80. Franciaország: B. HODLER, *Doléances*; A. CHÉDEVILLE – J. LE GOFF – J. ROSSIAUD, *La ville médiévale*, p. 604–608.; R. CHARTIER – G. CHAUSSINAD-NOGARET – H. NEBEUX – E. LE ROY LADURIE, *La ville classifique*; B. CHEVALIER, *Les bonnes villes*, p. 101–128; R. MOUSNIER, *Les institutions*; F. AUBERT, *Le Parlement et la ville*. Itália: M. FOLIN, *Principi e città*.

¹⁰³ MNL OL, G 25 (Megyék és városok i.) III.2.a. 28.12.1703.

že do mestskej rady mali byť zvolení aj evanjelici a aj mesto Kremnica sa prihlásilo u vojvodu s podobnou sťažnosťou.¹⁰⁴ V prípade Košíc sú odsledovateľné podobné tendencie. Problémy súvisiace s voľbou do mestských úradov sa košická mestská rada (jej členovia boli zásadne vyberaní a v úrade potvrdzovaní komorskými komisármi) pokúsila podchytiť v čase kapitulácie tým, že do predložených podmienok zapracovala libera electio /slobodnú voľbu a zároveň definovali výhradnú možnosť voľby katolíkov.¹⁰⁵ Kompromis, ktorý sa zrodil medzi košickou mestskou radou a vojvodom, vytvoril zvláštnu situáciu, v ktorej košická katolícka elita, požívajúca moc, marila sťažnosti evanjelikov, ktorí sa obracali na vojvodu s cieľom dosiahnuť svoju predošlú moc a vplyv a žiadali o prítomnosť vojvodského komisára.¹⁰⁶

Realizáciu mestskej politiky v čase Rákócziho povstania podmienili princípy vojnou podnietené fiškálne náhľady, ktoré vykazujú výraznú podobnosť s praxou leopoldovského absolutizmu. Náklady na udržanie povstania boli z veľkej časti prenesené vojvodom na mestá, ktoré však nemali možnosť sa k jednotlivým krokom vyjadriť: pokúšal sa v istej malej miere ovplyvniť voľby do mestských úradov, zástupcovia miest (4. stav) neboli prítomní na rokovaníach Hospodárskej rady a len spoločnému vystúpeniu uhorských slobodných kráľovských miest možno vďačiť za to, že dvaja mestskí vyslanci sa dostali medzi prisáznikov Tabule.¹⁰⁷

Pramene:

AMK = Archív Mesta Košice

E 190 (Arch. fam. Rákóczi) = Kincstári levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, Archivum familiae Rákóczi (E 190)

E 210 (Misc.) = Kincstári levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, Miscellanea (E 210)

E 23 (Litt ad Cam. Scep.) = Kincstári levéltárak, Magyar Kamara regisztratúrája, Litterae ad Cameram Scepusiensem (E 23)

E 554 (Városi és kam. i.) = Kincstári levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, Városi és kamarai iratok (E 554)

G 25 (Megyék és városok i.) = Thököly- és Rákóczi-szabadságharc levéltára, Rákóczi-szabadságharc levéltára, Megyék és városok iratai (G 25)

H I. = Supplementum H, Spisy a listiny

¹⁰⁴ MNL OL, G 25 (Megyék és városok i.) III.2.a. 26.3.1706. Kremnica vid': tamtiež III.2.b. 1704.

¹⁰⁵ AMK Schw. Nr. 12183. Košice, 24.8.1704.

¹⁰⁶ AMK Schw. Nr. 12353. Košice, 21.1.1705, AMK Schw. Nr. 12327. 3.5.1705. Vid' aj: R. Várkonyi Á., II. Rákóczi Ferenc államáról, p. 252–253.

¹⁰⁷ AMK Schw. Nr. 12372. 3.4.1705. O zasadnutiach Tabule: AMK Schw. Nr. 12659. 18.7.1707., AMK Schw. Nr. 12708. Levoča, 7.8.1707.

H III/2. mac. = Supplémentum H., Mestské knihy a registre, Knihy mestskej administratívy, Malá mestská kniha (Liber civitatis minor)

H III/2. pur. = Supplementum H. Mestské knihy a registre, Knihy mestskej administratívy, Veľká mestská kniha (Liber civitatis maior)

MML = Magisrat Mesta Levoča

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

Schw. = Collectio Schwarzenbachiana

Literatúra:

FÉLIX AUBERT, Le Parlement et la ville de Paris au XVIe siècle, Revue des Études Historique, 71, 1905, 225–247., 337–357., 453–487.

BÁNKÚTI IMRE, A kuruc függetlenségi háború gazdasági problémái, 1703–1711, Budapest 1991.

BÁNKÚTI IMRE, A kuruc függetlenségi háború gazdasági-pénzügyi alapjai, in: Az államiság megőrzése. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharcról, (Szerk.) CZIGÁNY ISTVÁN, Budapest 2002, p. 65–97.

ROGER CHARTIER – GUY CHAUSSINAD-NOGARET – HUGUES NEBEUX – EMMANUEL LE ROY LADURIE, La ville classifiée, in: Histoire de la France urbaine, (Szerk.) GEORGES DUBY, Paris 1981.

ANDRÉ CHÉDEVILLE – JACQUES LE GOFF – JACQUES ROSSIAUD, La ville médiévale, in: Histoire de la France urbaine, (Szerk.) GEORGES DUBY, Paris 1980.

BERNARD CHEVALIER, Les bonnes villes de France du XIVe au XVIe siècles, Paris 1982.

EDITH ENNEN, Mitteleuropäische Städte im 17. und 18. Jahrhundert, in: Die Städte Mitteleuropas im 17. und 18. Jahrhundert, (Szerk.) WILHELM RAUSCH, Linz/Donau 1981, (Beiträge zur Geschichte der Städte Mitteleuropas 5.) p. 1–20.

MARCO FOLIN, Principi e città in Italia fra medioevo et età moderna: note a margine del caso ferrarese, in: Aspetti e componenti dell'identità urbana in Italia e in Germania (secoli XIV – XVI), Aspetti e componenti der städtischen Identität in Italien und Deutschland (14.–16. Jahrhundert), (Szerk.) Giorgio Chittolini, Berlin 2003, p. 25–43.

KLAUS GERTEIS, Die deutschen Städte in der frühen Neuzeit. Zur Vorgeschichte der „bürgerlichen Welt“, Darmstadt 1986.

WALTHER HUBATSCH, Ziele und Maßnahmen landesherrlicher Politik im Absolutismus gegenüber den Städten aus der Sicht des Verwaltungshistorikers, in: Städtewesen und Merkantilismus in Mitteleuropa, (Szerk.) Volker Press, Köln – Wien 1983, p. 30–44.

IVÁNYI EMMA, Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681–1713), Budapest 1991, (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 10.)

J. ÚJVÁRY ZSUZSANNA, Polgár vagy nemes? A kassai patrícius-polgárok házassági-társadalmi kapcsolatai a XVII. században, in: Ezredforduló — századforduló — hetvenedik évforduló. Ünnepi tanulmányok Zimányi Vera tiszteletére, (Szerk.) J. ÚJVÁRY ZSUZSANNA, Piliscsaba 2001, p. 395–426.

KÁLLAY ISTVÁN, A bécsi udvar várospolitikájának néhány kérdése Mária Terézia korában, Századok, 97, 1963, p. 1055–1072.

KÁLLAY ISTVÁN, A városi igazgatás reformja az osztrák örökös tartományokban és Magyarországon Mária Terézia korában, Levéltári közlemények 42, 1971, p. 115 – 135.

KÁLLAY ISTVÁN, Die einige Fragen der Städtepolitik des Wiener Hofes in Ungarn zur Zeit Maria Theresias, Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchiv, 16, 1963, p. 151 –164.

KÁLLAY ISTVÁN, Die Städte Ungarns im 17. und 18. Jahrhundert. In: Die Städte Mitteleuropas im 17. und 18. Jahrhundert, (Szerk.) Wilhelm Rausch, Linz/Donau 1981, (Beiträge zur Geschichte der Städte Mitteleuropas 5.) p. 73–82.

KÁLLAY ISTVÁN, Zur Verwaltungsgeschichte der freien königlichen Städte im 17. und 18. Jahrhundert, Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchiv, 15, 1962, p. 181 – 199.

PETER KÓNYA, Prešov, Bardejov a Sabinov v povstaní Františka II. Rákócziho, in: Povstanie Františka II. Rákócziho, 1703–1711. (v novšom priblížení), (Szerk.) KÓNYA, PETER, Prešov 2005, p. 86–112.

KUBINYI ANDRÁS, Városaink háborús terhei Mátyás alatt, in: Házi Jenő Emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulója tiszteletére, (Szerk.) DOMINKOVITS PÉTER – TURBULY ÉVA, Sopron 1993. p. 155–168.

Magyar országgyűlési emlékek. Monumenta comitialia regni Hungariae, (Szerk.) FRANKÓI VILMOS (1–8. köt.), FRANKÓI VILMOS – KÁROLYI ÁRPÁD (9–12. köt.), Budapest 1874–1917, (Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek 3. osztály. Monumenta comitialia. Országgyűlési emlékek)

Magyar Törvénytár, Corpus Juris Hungarici, (Szerk.) KOLOSVÁRI SÁNDOR – ÓVÁRI KELEMEN, Budapest 1899.

ROLAND MOUSNIER, Les institutions de la France sous la monarchie absolue, Paris 1974.

NAGY ISTVÁN, A Magyar Kamara adóigazgatási tevékenysége a XVI–XVII. században, Levéltári Közlemények, 66. 1995, p. 29–51.

H. NÉMETH ISTVÁN, A szabad királyi városok egységes fellépéséről a kora újkorban (16–17. század), Soproni Szemle, 56, 2002, p. 210–238.

H. NÉMETH ISTVÁN, A szabad királyi városok igazgatásának abszolutista vonásaihoz. A felső-magyarországi városok 1681. évi tisztújításai, in: Egy emberöltő Kőszeg szabad

- királyi város levéltárában. Tanulmányok Bariska István 60. születésnapjára, (Szerk.) MAYER LÁSZLÓ – TILCSIK GYÖRGY, Szombathely 2003, p. 229–254.
- H. NÉMETH ISTVÁN, Kassai polgárok és katonák a 16. században (A hadsereg beköltözésével jár társadalmi és közigazgatási jelenségek a felső-magyarországi városok életében a Mohácsot követő évtizedek során), Levéltári Közlemények, 68, 1997, p. 143–198.
- H. NÉMETH ISTVÁN, Mestská politika Uhorského kráľovstva v období raného novoveku, in: Z Bardejova do Prešporku. Spoločnosť, súdnictvo a vzdelanosť v mestách v 13.–17. storočí, (Szerk.) CSUKOVITS ENIKŐ – TÜNDE LENGYELOVÁ, Prešov–Bratislava 2005, p. 285–308.
- H. NÉMETH ISTVÁN, Polgár vagy nemes? A városok nemesi rendű lakosainak problematikája a felső-magyarországi városszövetség tevékenysége tükrében, Korall, 9, 2002. szeptember, p. 79–106.
- H. NÉMETH ISTVÁN, Városigazgatás fordulóponton. A 17. század utolsó harmadának abszolutista vonásai a városokban, in: Fejezetek Pozsony történetéből magyar és szlovák szemmel, (Szerk.) CZOCH GÁBOR – KOCSIS ARANKA – TÓTH ÁRPÁD, Pozsony 2005, p. 212–232.
- H. NÉMETH ISTVÁN, Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon. A felső-magyarországi városszövetség, Budapest 2004.
- PÁLFFY GÉZA, A főkapitányi hadiipari műhely kiépülése Kassán és nyersanyagellátó forrásai, in: Végyvár és környezet (Szerk.) PETERCSÁK TIVADAR – PETŐ ERNŐ, Eger 1995, (Studia Agriensia 15.) p. 183–221.
- FRANZ QUARTHAL, Verfassung und Verwaltung in südwestdeutschen Städten der Frühen Neuzeit, in: Recht, Verfassung und Verwaltung in der frühneuzeitlichen Stadt, (Szerk.) MICHAEL STOLLEIS, Köln – Wien 1991, p. 217–239.
- JÖRG ROGGE, Stadtverfassung, städtische Gesetzgebung und ihre Darstellung in Zeremoniell und Ritual in deutschen Städten vom 14. bis 16. Jahrhundert, in: Aspetti e componenti dell'identità urbana in Italia e in Germania (secoli XIV – XVI), Aspetti e Componenten der städtischen Identität in Italien und Deutschland (14.–16. Jahrhundert), (Szerk.) Giorgio Chittolini, Berlin 2003, p. 193–226.
- MARTIN SCHEUTZ, Kammergut und/oder eigener Stand? Landesfürstliche Städte/Märkte und der „Zugriff“ der Gegenreformation. in: Staatsmacht und Seelenheil. Gegenreformation und Geheimprotestantismus in der Habsburgermonarchie, (Szerk.) RUDOLF LEEB, Wien 2006, (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 47.) p. 309–337.
- LOTHAR SIGLOCH, Der Gemeindehaushalt der württembergischen Landstadt pfüllingen von 1656 bis 1874, in: Städtisches Haushalts- und Rechnungswesen. (Szerk.) ERICH MASCHKE – JÜRGEN SYDOW, Sigmaringen 1977, (Stadt in der Geschichte 2.) p. 118–126.
- LOUISE SOMMER, Die österreichischen Kameralisten in dogmengeschichtlicher Darstellungen, Wien 1925, (Studien zur Sozial-, Wirtschafts- und Verwaltungsgeschichte 13.)

ANTON ŠPIESZ, Die Wiener Hof und die Städte des Königreiches Ungarn in den Jahren 1681–1780, in: Die Städte Mitteleuropas im 17. und 18. Jahrhundert, (Szerk.) Wilhelm Rausch, Linz/Donau 1981. (Beiträge zur Geschichte der Städte Mitteleuropas 5.) p. 83–95.

ANTON ŠPIESZ, Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680–1780, Košice 1983.

SZAKÁLY FERENC, Gazdasági és társadalmi változások a török hódítás árnyékában, Budapest 1994. (História Könyvtár, Előadások a történettudomány műhelyeiből 5.)

SZÜCS JENŐ, Das Städtewesen in Ungarn im 15–17. Jahrhundert, in: La renaissance et la réformation en Pologne et en Hongrie (Szerk.) FÜGEDI ERIK – SZÉKELY GYÖRGY, Budapest 1963, p. 97–164. (Studia Historica 53.) p. 137–138.

CHARLES TILLY, Entaglements of European Cities and States, Cities and the Rise of States in Europe, a.d. 1000 to 1800, (Szerk.) TILLY, CHARLES – BLOCKMANS, WIM P., San Francisco – Oxford 1994, p. 1–27.

R. VÁRKONYI ÁGNES, II. Rákóczi Ferenc államáról, in: Az államiság megőrzése. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharcról, (Szerk.) CZIGÁNY ISTVÁN, Budapest 2002, p. 229–282.